

Kus me, straf me

VAN MARJA PRUIS VERSCHENEN EERDER:

De Nijboffs of de gevolgen van een huwelijk (1999)

Bloem (2002)

De vertrouweling (2005)

Atoomgeheimen (2008)

Marja Pruis

KUS ME, STRAF ME

Over lezen en schrijven,
liefde en verraad

Nijgh & Van Ditmar
Amsterdam, 2011

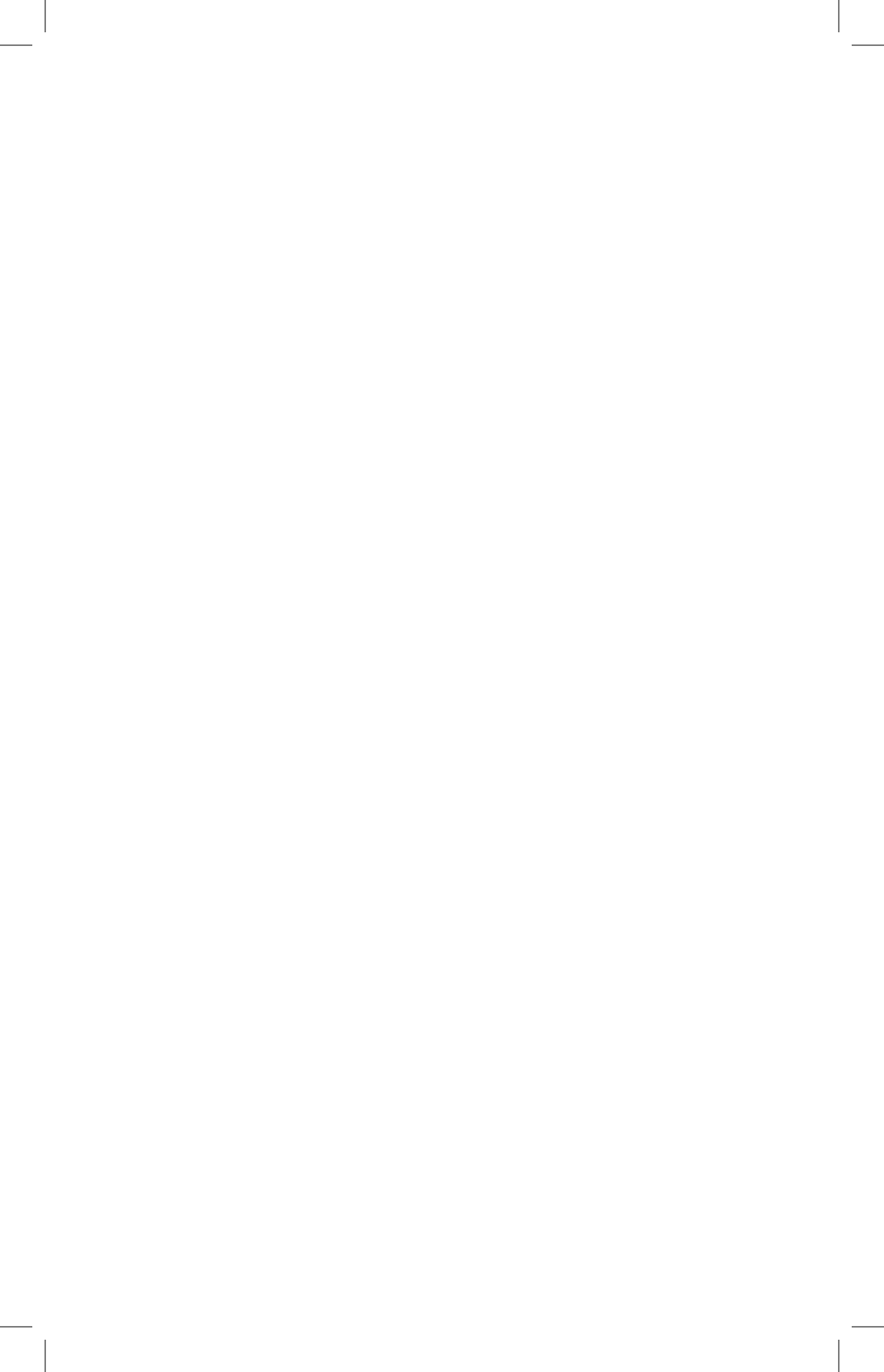
De auteur ontving voor het schrijven van dit boek een
werkbeurs van het Nederlands Letterenfonds.

www.nijghenvanditmar.nl

Copyright © Marja Pruis 2011
Omslag Monique Gelissen
Omslagbeeld Jan Worst, 'Deugd als Slaapmiddel' 1989
(110x200 cm: olieverf op linnen),
Courtesy Sperone Westwater, New York
Foto auteur Keke Keukelaar
Typografie Perfect Service
NUR 320 / ISBN 978 90 388 9389 1

‘In haar achterhoofd voelde ze de beweging van een
schuif die openging om kleine harige onwelriekende
diertjes met scherpe tanden en klauwen naar
buiten te laten, het zonlicht tegemoet.’

Janet Frame, *Een andere zomer*



Inhoud

Voorwoord 9

Ik 13

I EEN SCHRIJVER IN DE FAMILIE

Nestbevuilers 27

Gelukkige vrouwen schrijven niet 37

Vrouw met principes 58

II DE INNERLIJKE BIBLIOTHEEK

Ernstig lezer 75

Hogeschooldressuur 94

Het gromt en het bijt 98

Het schreeuwt 107

De prothese 120

III HIJ IS VAN MIJ, VAN MIJ, VAN MIJ ALLEEN

Schrijvende moeders (1) 135

Schrijvende moeders (2) 147

Schrijvende weduwes 156

IV EEN DAAD VAN GEWELD

Het absolute woord 171

Kus me, straf me 187

Het Zwitserlezengevoel 190

Stoute jongens 196

Hoofd- en bijzaken 205

V DE INGEWIJDEN

Porno 211

Het gapende gat 214

Drop shot 227

VI EEN DEFTIG MEISJE

Wop-wop-wop 235

Een zachte oogopslag 238

Hoog bezoek 247

Wij 267

Verantwoording 283

Voorwoord

In mijn boekenkast staat een boek met de titel *Straf me, kus me*. Ik kocht het boek op een holletje, zoals ik in die tijd ook nog een pakje sigaretten ging halen. Ik woonde boven Vroom & Dreesmann aan de Bilderdijkstraat in Amsterdam, en voor mijn meest acute behoeftes rende ik even zonder jas naar beneden. Waarom ik nu juist deze onooglijke pocket van een mij onbekende Amerikaanse auteur uit de boekenmolen pakte? Ik was mijn afstudeerscriptie aan het schrijven over een taalkundig onderwerp. Na jaren Nederlands te hebben gestudeerd, en rondgedobberd te hebben in een warm bad van ernstige en tastende lezers, kreeg ik al meer behoefte aan de gesel van echte wetenschap. Nu was ik op mijn tochtige studeerkamertje de tol aan het betalen, met een onderzoek naar conversationale beleefdheidsstrategieën waarvoor ik eindeloos de ‘ehms’ en de ‘uhs’ in gesprekken tussen docenten en studenten aan het turven was. Ondertussen zou ik best een boek kunnen lezen. Ik las de titel op de rug, en was verkocht. Ik deed onderzoek naar directieve taalhandelingen, dus hoe mensen andere mensen te kennen geven wat ze moeten doen, en dit was de ultieme. Straf me, kus me. Ultiem, en nooit uitgesproken, maar in zijn ambiguïteit wel overal aan ten grondslag liggend. Dat ik vervolgens dit boek met steeds rodere wangen tot me nam, het paste er alleen maar bij. Als ik drie minuten gesprek had uitgeschreven, met behulp van een programma dat mijn vriend voor de elektrische typemachine had gemaakt, mocht ik vijf minuten lezen, ongemakkelijk op

mijn bureaustoel. Het enige eten dat ik in huis had, was een pak stroopwafels. Het werd donker, ik typte, ik las, ik at een stroopwafel, ik las, ik typte, ik las, stroopwafel, ik las.

Toen ik het boek uit had, moest ik douchen.

De titel van dit boek is een lichte variant op de titel van het obscure boek dat me mijn beladen leesgenot van vroeger scherp in herinnering bracht. Hij geeft in mijn ogen precies weer wat literatuur met je doet, of waarvan je zou willen dat het met je doet. Dat het je redt, maar ook verwezen achterlaat. En bezien vanuit de schrijverskant: ieder schrijven, of het nu een roman of een essay is, is een broos broedsel. Het vraagt erom gekoesterd te worden, toegejuicht; tegelijkertijd schreeuwt het erom vertrapt te worden. Gewoon, omdat het er opeens is, zonder dat iemand erom heeft gevraagd. Als lezer kun je je laten verrassen, mee laten nemen op verkenningstocht, als schrijver kun je te kampen krijgen met terughoudendheid om onvermoede vergezichten te openen. En als criticus met gezelsucht, vervinging of verliefdheid.

‘Van alles en nog wat’ schreef ik vroeger op het etiket van de schriftjes waarin ik verhaaltjes schreef, een dagboek bijhield en tekeningen maakte. In dit boek staan korte persoonlijke verhalen naast langere beschouwingen en verzonden verhalen. Hoe verschillend de stukken onderling in toon en vorm ook zijn, thematisch zijn ze aan elkaar verwant. Ze gaan over leven met boeken; over een lezer die schrijver wordt, en een schrijver die lezer is gebleven. Ze gaan over wat er gebeurt als je een verhaal prijsgeeft aan de openbaarheid, en wat er gebeurt als je een echt goed boek leest. Schaamte, verraad, loyaliteit, opwinding en verlegenheid; fictie en non-fictie diepen samen die thema’s uit, en langs die lijnen heb ik de verschil-

lende stukken ook ingedeeld. Van alles en nog wat staat
ouderwets naast elkaar, omdat het de beste manier bleek
om te kunnen laten zien hoe lezen en schrijven, liefde en
verraad, met elkaar verbonden zijn.



Ik

Bij wijze van inleiding

Ik ben de boekenkast van mijn ouders aan het opruimen en kom het boek tegen dat decennia geleden door het CPNB is bedacht en verspreid als Boekenweekgeschenk of iets in die geest. Ik ben in een drieste bui en stop de verzameling van jaren en jaren heel gauw in dozen.

Mijn oudste broer is in de keuken bezig. Af en toe komt hij kijken hoe het gaat. De dozen stapelen zich op.

‘Zo meteen maar naar de vuilstort?’ vraagt hij.

Ook hij moet ergens heen met zijn emoties.

De CPNB-uitgave had een witte omslag, grote blauwe of zwarte letters, en het was getiteld *Je weet niet wat je leest*.

De grap van het boek was dat er zonder auteursvermelding allerlei tekstfragmenten bijeen waren gebracht. Je wist dus niet of je een verhaal van Mulisch aan het lezen was of van Jos van Manen-Pieters. Ik las het boek overigens toen ik hier nog niet helemaal de grap van kon doorgronden. Ik was gewend gewoon alles te lezen zonder aanzien des persoons. Het zou mij verder een biet wezen: literatuur of lectuur. Aan de boekenverzameling van mijn ouders te zien was dat ook niet hun voornaamste zorg. Ik was even verslingerd aan de Carmiggelt-omnibus als aan de Maria & Giuseppe-trilogie van een obscure schrijver. Het boek waarvan mijn vader liever niet had dat ik het las, *Verhalen uit duizend-en-één nacht*, in net zo’n mooie donkerglimmende boekenclubband gevat als *Max Havelaar*

en *Decamerone*, probeerde ik wel eens te lezen, op zoek naar de verboden regels. Ik snapte er zo weinig van, dat ik het telkens in verwarring terug in de kast zette. In bed spon ik mijn eigen verhalen over sultans en haremdames.

Mijn broer steekt zijn hoofd om de deur. ‘Er staat nog een fiets in de berging,’ zegt hij.

Ik stop *Lijmen/Het been*, dat ik aan mijn vader gaf toen hij zijn heup had gebroken, weer in een andere doos. Daarin ligt ook de etiquette-gids van Amy Groskamp-ten Have. En zo’n adviezenboek voor net getrouwde stellen. Wat zal ik met de mappen van Openbaar Kunstbezit doen?

‘Ben zo terug,’ zegt mijn broer, en hij zwaait met een sleutel.

Toen ik eenmaal de jaren des onderscheids had bereikt, pakte ik *Je weet niet wat je leest* nog wel eens uit de kast, net als *Wat vind ik in de duinen?* De bladzijden ademden een landerig soort spelelement uit. De fragmenten leken uitgezocht op het weinig tot non-descripte karakter. Iedere schrijver moet natuurlijk wel eens een personage een kamer laten binnengaan, of een glas water laten leegdrinken. Je hoeft ze niet die hele trap op te laten lopen, placht redacteur Anthony Mertens te zeggen tegen de auteurs die hij begeleidde, en dan ook nog die deur open te laten doen. Maar ondertussen worden er heel wat loze trajecten afgelegd in de Nederlandse letteren. De enige schrijver die er luidkeels prat op gaat geen zin te schrijven die een ander ook zou kunnen schrijven, is Herman Brusselmans. De enige schrijver die het daadwerkelijk klaarspeelt om in romans met een gemiddelde omvang van 500 pagina’s geen zin te schrijven die een ander zou kunnen schrijven, is A. F. Th. van der Heijden.

De fotoalbums staan op de onderste plank. Die moeten in een aparte doos.

Over stijl wordt nogal eens gewichtig gedaan. Dat het alles is bijvoorbeeld. In de praktijk is weinig zo hinderlijk als een al te opzichtige stijl. Ook in de praktijk: weinig zo deprimerend als een conglomeraat van grijze zinnen. In de trein op weg hiernaartoe begon ik in een roman die ik misschien wilde gaan bespreken. ‘Terwijl de trein het station uit rijdt, staat de vrouw naast hem op,’ las ik. ‘Ze trekt haar jas uit.’ Kraakhelder Nederlands, maar het werkt me op de zenuwen. Waarom zegt de schrijver niet hoe die jas eruitziet? Of wat eronder vrijkomt? Angst lijkt me. Onvermogen. Probeer iets te zeggen en je kunt op je bek gaan.

Mijn broer is weer terug. Hij kijkt de kamer rond.

‘Wat doen we met de kast van tante Bets?’

Ik wist dat die vraag ging komen.

Ik moet gewoon meer geduld hebben. Het kan best nog iets worden met dat boek met die grijze zinnen. Wat zei Gerrit Krol ook alweer? Er bestaat niet zoiets als een goede stijl. Een stijl is goed als die goed is voor de inhoud. Daarom heeft zo’n blinde bloemlezing, met fragmenten die allemaal uit hun verband zijn gelicht, bij voorbaat iets nietszeggends. Iets doods. Als ik zap, weet ik ook niet wat ik zie: een aflevering van *Gooische vrouwen* of een film van Alex van Warmerdam. Ooit wel eens een stuk tomaat geproefd met gesloten ogen? Je weet niet wat je eet, maar het smaakt niet.

De kast van tante Bets is zo’n kast met laatjes en een uitklapbaar werkblad. Ik maakte er mijn huiswerk aan. Mijn vader heeft eraan gewerkt.

‘Ik weet het niet,’ zeg ik. ‘Volgens mij moeten we even wachten.’

Mijn jongste broer moet nu zo ongeveer terugkeren uit Afghanistan. Het laatste wat hij ons meldde was dat de Baluchivallei nu op zijn mooist is. Zo groen, we hebben

geen idee. Het maakt het alleen nog lastiger om te zien waar wat ligt. Op een bermbom is zomaar gestapt.

Wat je meestal leest is dit: de kinderen ruimen de nalatenschap van hun ouders op en stuiten op een verborgen verleden. Een pakketje onbekende foto's, een brief met een vreemd handschrift en een bijgesloten hangertje, een boek met een intieme opdracht. Jarenlang diep weggestopt achter de breiboeken, knopendozen en garantiebewijzen, en nu knipperend tegen het daglicht blootgelegd.

Waaruit dan opeens zou blijken dat moeder ooit, toen vader op zakenreis was, en de kinderen op vakantiecamp, de deur open heeft gedaan voor een baardige fotograaf, aan wie ze na enig aarzelen de mooiste bruggen in de omgeving liet zien. Voor ze het wist lag ze zelf gewillig te poseren in het hoog opgeschoten gras. Het zilveren kruisje om haar nek blonk in haar schuchtere décolleté. 's Avonds hakte ze met meticuleuze precisie de worteltjes voor de groentesoep, terwijl Baardmans achter haar stond, met in zijn ene hand een biertje en in zijn andere haar linkerheup.

Later op die avond liggen ze samen in het ligbad, door vader nog eigenhandig en zeer solide geplaatst onder het schuine dakraam. Buiten heerst de stille duisternis, een verre uil roept. Hij wast haar haren, terwijl zij hem op droevige toon duidelijk probeert te maken dat er geen toekomst is voor hen beiden.

Hij begrijpt het niet, stopt met haar hoofd te masseren. Ze pakt zijn hand, maar hij trekt die terug.

'Er zijn mensen die hier hun hele leven naar zoeken,' zegt hij. 'Anderen denken dat het niet bestaat. En jij wilt het opgeven.'

'Dat is het niet,' zegt zij, mijn lieve moedertje. 'Ik heb al een leven. Ik heb een man. Kinderen. Het is niet eerlijk. Niet voor hen, en niet voor jou.'

Op de foto's die ik heb meegenomen uit haar oude huis, kan ik zien hoe mooi mijn moeder vroeger was, tot op hoge leeftijd bleef overigens. Ze had dikke donkere krullen, smalle ogen die altijd een beetje leken weg te dromen, en een prachtige sensuele mond. Nog op haar vijfenzeventigste bracht ze het hoofd van een medelid van de fietsclub op hol. Schaterend, en gevlaid, vertelde ze hoe ze min of meer door hem werd aangerand toen ze bij hem op ziekenbezoek ging.

‘Laten we samen ergens anders opnieuw beginnen,’ zegt Baardmans, en zijn handen hervatten hun strelende werk.

Mijn moeder geniet zoals ze niet dacht ooit nog te kunnen genieten. Maar toch... Ook zonder *Marry me* van John Updike te hebben gelezen, weet ze hoe het gaat in de liefde.

‘Ik wil de rest van mijn leven net zo van je houden als ik nu doe,’ zegt ze. ‘Als we samen weg zouden gaan, raken we dat kwijt. Ik zou treurig worden, en jou dat gaan na-dragen.’

Hij laat zijn hand langzaam naar voren glijden, over haar borsten.

‘Zo zeker voel je je maar één keer in je leven,’ zegt hij.

Mijn moeder zucht. ‘Ik kan niet een heel leven doen verdwijnen en opnieuw beginnen,’ zegt ze. Ze kijkt achter zich, hoopt op begrip in zijn ogen. ‘Ik kan het gewoon niet.’

Hij zegt niks, begint vol overgave haar schouders te kussen.

Als ze uit bad stappen zegt hij: ‘Misschien denk je er volgende week anders over.’

‘Nee, dat denk ik niet,’ zegt zij.

‘Ik wil nu geen afscheid nemen,’ zegt hij. ‘Misschien bedenken je je nog.’

In werkelijkheid heeft mijn moeder zich nooit hoeven bedenken. Voor zover ik weet streed ze haar strijd op haar vijftiende, gedurende ongeveer een half uur, waarschijnlijk korter nog. Ze had dansles, en er werd werk van haar gemaakt door een politieagent, ook uit Tuindorp Oostzaan. Maar ze wist dat mijn vader, die mijn vader nog lang niet was, buiten op haar stond te wachten als de les was afgelopen. Het had wel iets verlokken, om even de mogelijkheid van een heel ander avontuur te overwegen, maar eigenlijk was het ook niet aan de orde.

‘Wat moet je met die jongens van Pruis,’ vroegen haar vriendinnen toen ze met hem en zijn broers in gesprek was geraakt op de pont van Amsterdam-Noord naar de stad. Ze waren netjes, en dus saai.

‘Wat moeten we met haar vader?’ schreef een recensente in de krant, naar aanleiding van mijn eerste boek, *De Nijhoffs of de gevolgen van een huwelijk* (1999), verwijzend naar een alinea waarin de biografie haar vader citeert: ‘Mar liegt nooit.’ De recensie was zo negatief, dat ik haar nooit helemaal heb gelezen. Iets was niet helemaal geland, en dat iets was mijn boek. Eén woord lichtte nog op in die krant voor ik hem op de grond liet vallen, om een jaar later nog steeds door mijn hoofd te spoken: ketterie. Er was te veel ‘ik’ in mijn boek, ‘ik’ stond in de weg van mijn onderwerp. Alsof die ik ook echt ik was, en niet degene die het verhaal vertelde. Zelfs dacht ik een veilig boek te hebben geschreven, want ik had me verscholen achter het schild van een tastende biograaf. Mijn omgeving vond het pijnlijk, die opmerking van de recensente, want in het echt was mijn vader nog niet zo lang dood.

‘Heb je d'r vriendje afgepikt tijdens de studie?’ vroeg een voormalig studiegenoot.

Een paar weken nadien stond er een rouwadvertentie in

de krant voor de vader van de recensente. Weer kreeg ik adhesiebetuigingen. Dát was het natuurlijk geweest, haar eigen vader lag op sterven, waardoor ze een pesthumeur had gehad of in ieder geval niet toerekeningsvatbaar was geweest. Creatief bedacht, maar mijn ongeluk werd er niet minder om. Evenmin als mijn twijfel. Ik dacht altijd al veel na over het gebruik van ‘ik’, of ik nu een verhaal schreef, een column of een recensie. Het ‘ik’ kan zo opdringerig zijn, kijk mij eens het centrum van de wereld zijn, maar ook heel bescheiden: ‘ik’ ben het slechts die hier aan het woord is, niet een of andere neutrale instantie. Maar dat kan ook weer pseudo-bescheiden zijn. Het ligt er maar net aan wie die ‘ik’ is.

Toen ik begon met het schrijven van kritieken, vond ik het een van de lastigste kwesties. Hoe vermijd je de indruk niet meer dan het zoveelste particuliere meninkje te berde te brengen, maar ook de suggestie namens een objectief instituut het salomonsoordeel te vellen? Wat is het verschil tussen ‘Ik vind dit een rijke roman over grote kwesties’ en ‘Dit is een rijke roman over grote kwesties’? Aanvankelijk schrok ik terug voor het gebruik van ‘ik’ (want: wie ben ik), maar al gauw vond ik het versluiserend om ‘ik’ te vermijden. De inzet van mijn recensies werd juist altijd persoonlijk; ik bracht mijn eigen leesgeschiedenis, associaties en smaak nadrukkelijk in, omdat die immers ten grondslag lagen aan mijn beoordeling.

Ik is een keuze, iedere keer weer. En blijft voor verwarring zorgen.

Vrienden van mijn dochter hebben een boek van mij gelezen.

‘Je gooit ons leven op straat,’ zegt ze.

Een paar weken later zegt ze, naar aanleiding van een column: ‘Jij schrijft nooit de waarheid.’

Daar ergens tussenin zit het, tussen de leugen en de

waarheid, maar waar precís: daarover kan ik beter weer een boek schrijven.

Een paar jaar geleden greep ik het traditionele Nieuwjaarsnummer van *De Groene Amsterdammer* aan, het zogeheten dodennummer, om de necrologie van een van mijn ooms te schrijven. Het was niet veel wat ik van oom Cor wist en het was ook niet opzienbarend, maar ik had de behoefte in hem een verdwijnende mens vast te leggen. De laatste jaren had ik hem brozer zien worden, en werd ik al meer geraakt als ik hem zag. Zijn manier van lopen, iets in zijn lach, de manier waarop hij het hoofd boog. De fysieke kenmerken waren me zo vertrouwd, en het was fijn om die nog in iemand te kunnen gadeslaan al was het dan surrogaat. Naar mijn idee beschreef ik met hem een uitstervend mensentype. Een mens van bedwongen driften. Van weinig woorden, weinig zoenen. Maar wel van onvoorwaardelijke toewijding. Aan een moeilijke vrouw, in zijn geval.

Oom Dirk belde na de publicatie op: ‘Ik denk niet dat oom Cor hier blij mee zou zijn geweest.’

Mijn moeder, altijd loyaal met mij: ‘Waarom zegt hij dat nou?’

Ze bedoelde: hij mag het wel denken, maar moet het niet zeggen.

Terughouding, beheersing. En ook: bescheidenheid.

Ik ben ermee opgegroeid, het is me met liefhebbende hand bijgebracht.

Andere mensen hadden publiek nodig, wij konden goed luisteren.

Ik verslond de boeken die mijn vader van zondagschool had gekregen. *Arie van den dominee*. *Huib van de Wiel*. Over jongens die driftig waren en in hun drift een ander onherstelbare schade berokkend, en dan in

een opvoedingskamp terechtkwamen, met prikkeldraad rondom.

In navolging van haar schoonmoeder diende mijn moeder de sperziebonen en het vlees in dekschalen op. Nooit kwam er een pan op tafel. De zakdoeken van mijn vader werden door haar keurig in de plooi gestreken.

Nog steeds is mijn oudste broer verontwaardigd als ik in zijn beleving ongegeneerd chagrijnig de telefoon opneem, wat naar mijn idee mijn neutrale gemoedstoestand is.

‘Laat je niet zo gaan,’ zegt hij.

‘Haal een washandje over je gezicht,’ placht mijn moeder te zeggen, wat er ook aan de hand was.

Voor wie het leven in de werkelijkheid vreest, is er een uitweg van een leven in de kunst, begon Hans Goedkoop *Een verhaal dat het leven moet veranderen*, zijn terugblik op het recensentenbestaan. Het leven vrezen is ook weer zowat, al vrees ik denk ik vooral de mensen die het leven níét vrezen. Ik las liever een boek dan dat ik in beweging kwam, voor wat of wie dan ook, en ik schreef liever dan ik praatte. Voor wie in het leven van alledag er meestentijds het zwijgen toe doet, biedt het schrift een uitkomst.

‘Hier ligt honderd procent goedheid,’ zei mijn moeder, vlak voordat mijn vaders lichaam opgehaald zou worden door de begrafenisondernemer.

Goedheid die mijn maat der dingen was, en waaraan niet te tippen viel.

Na mijn vaders overlijden begon ik wat lossier te schrijven.

Mijn moeder belde op toen er weer eens een stuk van me gepubliceerd was.

‘Jij wordt ook steeds grover,’ zei ze, en ze zei het lachend.

Helemaal boven in de klerenkast op de slaapkamer van mijn moeder vind ik achter een torenhoge stapel dictaten van een avondcursus psychologie voor leidinggevend en een vreemd tasje. Het is een papieren tasje met hengsels die bijna vergaan zijn.

‘Niet te lang mee in je handen staan,’ zegt mijn broer. Hij schuift de vuilniszak naar me toe.

Er zitten ansichtkaarten in het tasje, brieven, schriftjes, foto’s. Ik gun mijn vader en moeder hun geheimen, maar heb er ook een kinderlijke angst voor. Het tasje is compact genoeg om in mijn grote boodschappentas te verdwijnen, naast het platte doosje met daarin het met pailletten bezaaide avondtasje van mijn moeder en het gesteven strikje van mijn vader.

’s Avonds laat, als iedereen slaapt, keer ik het om op de eettafel. Veel foto’s en fotootjes, de meeste zwart-wit, met gekartelde randjes. Waarom deze niet in de fotoalbums zijn beland, is me een raadsel. Voordeel van zo’n wilde verzameling die zeker een eeuw beslaat – er zijn kiekjes van mijn vader als dienstplichtig soldaat, familieportretten van mijn overgrootouders, een straatfoto van mijn nichtje die leert fietsen, foto’s van herdershonden die tot drie generaties teruggaan, mijn moeder als zestienjarige achter de naaimachine op het atelier in de Warmoesstraat, ons gezin toen mijn ouders twaalf en een half jaar getrouwd waren, ons gezin toen ze vijftientig jaar getrouwd waren – is dat iedere foto op zich een schat is. De foto die genomen is toen mijn moeder, mijn zus en ik een tochtje met de rondvaartboot gingen maken, zet ik op de schoorsteenmantel. Ik heb het pakje aan dat ik ook droeg toen ik mijn heilige communie deed, en dat jarenlang goede diensten bewees door mee te groeien als telkens korter wordend mini-jurkje. Mijn moeder heeft de armband om die ik die middag ook in mijn tas heb laten glijden.

Behalve foto's zitten er een paar schriftjes in het tasje, op het etiket plaats en datering. Het zijn de vakantieschriftjes van mijn ouders, voornamelijk bijgehouden door mijn vader. De tripjes, de koffie, de maaltijden. Steevast als slotzin, na een weekje in Drenthe te hebben vertoefd, of op Texel: 'Het is goed om weer thuis te zijn.'

Voor zover er al ooit een baardige fotograaf bij mijn moeder op de stoep had kunnen staan, had hij moeilijk bij haar kunnen blijven eten en uiteindelijk in bad belanden. Wij waren hoogstens een dag weg op schoolreisje, maar gingen nooit op kamp. Dat wilden we helemaal niet, en dan hoefde het ook niet. Wel ging mijn vader af en toe op zakenreis. De ansichtkaarten die in het tasje werden bewaard, vormen de stille bewijzen van zijn uitstapjes. Paris Paris! Ik kan me de foto's nog herinneren, zo bijzonder was het dat mijn vader daar geweest was. Mager, en rokend, staat hij hoog op de Notre Dame, geflankeerd door die monsterachtige gargouilles. Nu zit ik met de kaarten in mijn hand die hij mijn moeder stuurde. Het adres is mijn geboorteadres. Nog maar van eentje is de datering af te leiden, van de andere zijn de postzegels zorgvuldig afge-weekt. Negentien mei 1961, Paris, Les bords de la Seine. Het plaatje toont mannen in hemdsmouwen, sommigen met een pet op, die goedmoedig staan te vissen vlak bij een monumentaal versierde brug. Het schrijfgedeelte van de kaart is nagenoeg leeg gebleven. Slechts zijn naam heeft mijn vader er neergezet. Het was genoeg, want alles ligt daarin besloten.

